

Eerste Kamer der Staten-Generaal

Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid
De heer drs. W. Koolmees
Postbus 90801
2509 LV Den Haag

Binnenhof 22
postbus 20017
2500 EA Den Haag

telefoon 070-312 92 00
fax 070-312 93 90

e-mail postbus@eerstekamer.nl
internet www.eerstekamer.nl

datum 25 september 2019

betreft Vragen naar aanleiding van het principeakkoord vernieuwing pensioenstelsel

ons kenmerk 164499.09u

Geachte heer Koolmees,

De vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft de afgelopen periode meermaals gesproken over uw brief d.d. 5 juni 2019, houdende een afschrift van de kabinetsbrief aan de Tweede Kamer over het principeakkoord vernieuwing pensioenstelsel.¹ De leden van de SP-fractie en de 50PLUS-fractie hebben naar aanleiding van die brief de volgende vragen en opmerkingen. De leden van de FVD-fractie sluiten zich bij deze vragen aan. De leden van de CDA-fractie, de PVV-fractie en de fractie-Otten sluiten zich aan bij de vragen van de 50PLUS-fractie.

Het principeakkoord vernieuwing pensioenstelsel is een principeafpraak tussen de regering en de vertegenwoordigers van werknemers en werkgevers. De gemaakte afspraak moet nog worden uitgewerkt. De leden van de **SP**-fractie vragen hoe zeker het is - mede in het licht van recente verontrustende ontwikkelingen - dat die uitwerking zodanig zal zijn dat de steun van de drie deelnemers in het akkoord behouden blijft. Is er een kans dat het principeakkoord uiteindelijk in deze vorm niet doorgaat vanwege gebrek aan overeenstemming bij de deelnemers over de uitwerking? Wat zijn in een dergelijk geval de gevolgen, ook in relatie tot de afspraken die gemaakt zijn over de vertraagde oploop van de AOW-leeftijd, zo vragen de leden van de SP-fractie.

Bij het sluiten van het principeakkoord vernieuwing pensioenstelsel bestond bij velen de indruk dat met dit akkoord de dreigende kortingen op pensioenen van de baan waren. Inmiddels overwegen echter verschillende pensioenfondsen wel te korten op hun pensioenen, vanwege ontwikkelingen in de rentestand en de gevolgen van het advies van de Commissie Parameters². Kan de regering de Kamer informeren welke pensioenfondsen voornemens zijn om tot korting over te gaan, om wat voor kortingen het gaat en hoeveel mensen daarvan de dupe zullen zijn? Klopt het dat het om enkele miljoenen mensen zou kunnen gaan, zo vragen de leden van de SP-fractie.

¹ Kamerstukken I 2018/2019 32043, P.

² Kamerstukken I 2018/2019 32043, Q, bijlage.

datum 25 september 2019

ons kenmerk 164499.09u

blad 2

Pensioenfondsen worden vanwege vigerende en voorgenomen wetgeving thans bijna gedwongen om tot korting van pensioenen over te gaan, terwijl nog wordt gewacht op de uitwerking van het principeakkoord. Zou het niet beter zijn om te wachten tot die uitwerking op tafel ligt en is geaccordeerd door de deelnemers aan het akkoord, alvorens zij een beslissing moeten nemen over het al dan niet korten van pensioenen, zo vragen de leden van de SP-fractie. Wil de regering in overweging nemen om in elk geval voor de komende twee jaren maatregelen te treffen teneinde deze dreigende korting op pensioenen te voorkomen, in afwachting van de verdere uitwerking van het principeakkoord?

De leden van de SP-fractie constateren dat de top van de pensioenfondsen rijkelijk worden beloond, terwijl diezelfde pensioenfondsen kortingen op hun pensioenen overwegen. Wil de regering maatregelen treffen om de topinkomens bij pensioenfondsen aan banden te leggen en onder de Balkenende-norm te brengen?

De leden van de **50PLUS**-fractie hebben de volgende vragen:

1. Wat is de ontwikkeling van de kasstromen voor de gehele pensioensector voor wat betreft de jaren 2008 tot en met 2018, alsook per 30 juni 2019? En wat is deze ontwikkeling voor die jaren voor de grote vier fondsen ABP, PFZW, PME en PMT? Wat is de raming van de kasstromen voor de jaren 2019 tot en met 2022, uitgaande van gelijkblijvende premies op het niveau van 2019 en van de geraamde uitkeringen voor die jaren op basis van het niveau van 2019 voor de gehele sector, respectievelijk voor voornoemde vier grote fondsen? Kan voor de gehele sector aangegeven worden hoe lang de fondsen op basis van de kasstromen aan al hun verplichtingen kunnen voldoen? Klopt het dat dit voor bijvoorbeeld het ABP mogelijk is voor een periode van 20 tot 25 jaar?
2. Wat is het rendement, respectievelijk het kasrendement voor de jaren 2008 tot en met 2018 voor de gehele sector en voor de vier genoemde fondsen? En voor de eerste helft van 2019?
3. Gegeven het vasthouden aan de bestaande rentetermijnstructuur (verder: RTS), wat zijn de veronderstellingen waaruit zou blijken dat het pensioen koopkrachtiger wordt onder het nieuwe contract? In hoeverre is die ambitie nog realistisch gelet op de daling van de RTS sinds het sluiten van het pensioenakkoord op 5 juni 2019?
4. Ziet de regering mogelijkheden om, bijvoorbeeld met een beroep op "een uitzonderlijke economische situatie" als bedoeld in artikel 142 van de Pensioenwet, de kortingen als gevolg van onderdekking ten opzichte van 100% te voorkomen?
5. De pensioenfondsen hebben part noch deel aan de claim ter waarde van 60 miljard die op hun balans wordt gelegd en die tot gevolg heeft dat de dekkingsgraad met 4% daalt, met alle gevolgen van dien voor de koopkrachtambitie in het nieuwe contract. Wat is de rechtvaardiging om deze claim van 60 miljard te leggen? Voornoemde gevolgen komen vooral en direct bij de gepensioneerden terecht door minder indexatie en eerder en meer korten als de dekkingsgraad onder de 100% zou blijven door de dalende rente en de claim van 60 miljard tezamen. Erkent de regering deze problematiek en welke oplossingen ziet zij? Is het toepassen van artikel 142 van de Pensioenwet een optie?

datum 25 september 2019

ons kenmerk 164499.09u

blad 3

6. Waarop is de stelling van de regering gebaseerd dat alle deelnemers moeten bijdragen aan de compensatie van 60 miljard voor de deelnemers aan pensioenfondsen tussen de 35 en 55 jaar als gevolg van het afschaffen van de doorsneepremie?³ Erkent de regering dat deze compensatie een onderling probleem is tussen jongere en oudere groepen werknemers en dat een goede onderbouwing ontbreekt om gepensioneerden te laten mee betalen? Die laatste groep heeft voor het overgrote deel de volledige actuariële premie betaald gedurende de gehele periode als werknemer.
7. Waarop is de stelling van de regering gebaseerd dat het vermogen van het pensioenfonds een onverdeeld vermogen is van alle deelnemers van het fonds?⁴ Erkent de regering dat door de daling van de RTS sinds 2015 met ruim 4% binnen de pensioenfondsen een grote verschuiving plaats heeft gevonden van oud naar jong? Hoe groot is die verschuiving in percentage sinds 2015?⁵ Wat is het aandeel in de 60 miljard dat ten laste komt van de gepensioneerden? Gevraagd wordt naar het gemiddelde voor de gehele sector en voor de vier grote fondsen afzonderlijk.
8. Kan de regering uitleggen waarom zij vindt dat de compensatie uit de buffers, uit het vermogen moet komen?⁶ Is de langere beleggingshorizon en eventueel de premieverhoging onvoldoende om de compensatie mogelijk te maken?
9. Wat gebeurt er met de oplossing voor de compensatie van de 60 miljard als onder het nieuwe contract in de eerste jaren geen indexatie plaatsvindt en zelfs kortingen plaatsvinden?
10. Hoe kan de stuurgroep de verdeelrekening voor de afschaffing van de doorsneeproblematiek ter waarde van 60 miljard vaststellen, indien er gekort moet worden bij een dekkingsgraad onder de 100%, ook na de invoering van het nieuwe stelsel?
11. Erkent de regering dat het uitsmeren van de indexatie over 10 jaren⁷ betekent dat er bij de huidige lage RTS de eerste jaren geen of weinig ruimte is voor werkelijke indexatie van enige betekenis?
12. Kan de regering uitleggen hoe de indexatie plaatsvindt in het geval dat de dekkingsgraad in het eerste jaar 102% is en in het tweede jaar 100%? Blijft in een dergelijk geval de indexatie van het eerste jaar van 0,2% ook gelden in het tweede jaar of wordt de indexatie in het tweede jaar verlaagd naar 0%? Kan als voorbeeld een gestandaardiseerde berekening met wisselende dekkingsgraden gegeven worden van de twee methoden die als alternatief

³ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.30.

⁴ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.29.

⁵ Verwezen wordt ook naar een berekening van Mercer van enkele jaren geleden: een daling van 39% naar 32%; zie: <https://www.mercer.nl/onze-deskundigheid/een-historische-blik-op-rekenrente.html>.

⁶ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.29-30.

⁷ Kamerstukken I 2018/2019, 32043, P, p.6.

datum 25 september 2019

ons kenmerk 164499.09u

blad 4

gelden? De aan het woord zijnde leden ontvangen deze berekening graag voor periode van 10 jaar. Welke methode heeft de voorkeur van de regering?

13. Kan de regering aangeven wat het totale indexatie-effect na 10 jaar is van de twee verschillende methoden voor indexatie bij wisselende dekkingsgraden boven 100%? Hoe werken kortingen daardoorheen indien de dekkingsgraad één of meer jaren onder de 100% ligt? Erkent de regering dat voor 2% indexatie in het eerste jaar een dekkingsgraad van 120% nodig is?
14. Er komt een wettelijk kader voor de overgang bij het afschaffen van de doorsneepremie voor de pensioensector als geheel.⁸ Wat zijn de voorwaarden binnen dit kader en hoe worden deze voorwaarden verschillend ingevuld per individueel fonds?
15. Welke gevolgen treden op voor het pensioenakkoord wanneer de uitgangspositie in 2020 veel slechter zou zijn dan ten tijde van het akkoord begin juni? Welke gevolgen heeft een dergelijke uitgangspositie voor de stuurgroep die moet werken met de afgesproken doelen van onder andere het koopkrachtig pensioen, de koopkrachtambitie?
16. Wanneer moet het unanieme advies van de stuurgroep gereed zijn? Op welke wijze, op welk niveau, worden de ouderenorganisaties bij de stuurgroep betrokken? Wat gebeurt er als de stuurgroep niet tot een eensluidend advies komt? Vervalt in dat geval niet alleen het akkoord over het stelsel maar ook de afspraak over de vertraagde oploop van de AOW-leeftijd, omdat er sprake is van één totaalpakket?
17. De SER en het kabinet vinden dat bestaande pensioenaanspraken en nieuwe pensioenopbouw bij elkaar gehouden moeten worden. Voor het omzetten van opgebouwde pensioenrechten is waardeoverdracht nodig. Een van de voorwaarden bij de waardeoverdracht is het individueel bezwaarrecht dat in artikel 83, tweede lid, onderdeel a, jo. artikel 20 van de Pensioenwet is vastgelegd. De regering schrijft in de brief en zegt in het debat in de Tweede Kamer van 19 juni 2019: *“Om het omzetten van de bestaande pensioenaanspraken en pensioenrechten te faciliteren zullen we bezien of en, zo ja, hoe het individueel bezwaarrecht kan worden aangepast”*⁹. Welke afwegingen worden daarbij gemaakt? De regering spreekt over mogelijkheden voor aangepaste wetgeving zodat de stuurgroep zich erover kan buigen.¹⁰ Hoe kan de stuurgroep daarmee omgaan? Erkent de regering dat in artikel 83 van de Pensioenwet de bescherming van de rechten van de deelnemers – actief en niet actief – is vastgelegd? En dat een wijziging van de inhoud van een pensioenovereenkomst alleen kan plaatsvinden met toestemming van de deelnemer? Erkent de regering dat deelnemers naar het Hof van Justitie van de Europese Unie kunnen gaan om de aantasting door een pensioenfonds van dit recht ex artikel 83 van de Pensioenwet te claimen en dat zij schadevergoeding kunnen eisen van het desbetreffende pensioenfonds? Hoe schat de regering dit procesrisico in als het bezwaarecht eventueel zou worden afgeschaft? Wordt er advies ingewonnen

⁸ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.30.

⁹ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.32.

¹⁰ Ibid.

datum 25 september 2019

ons kenmerk 164499.09u

blad 5

van de Landsadvocaat, zoals dat ook is gebeurd bij de voorgenomen invoering van het reële stelsel waarbij sprake was van "collectief invaren" van bestaande rechten?

18. De regering erkent dat de stabiliteit van de uitkeringen wordt bedreigd door de volatiliteit.¹¹ Dat wordt beperkt door het uitsmeren over een periode van vijf of tien jaar en door het uitsmeren van de risico's via het beleggingsbeleid: het life cycle beleggen. Kan de regering uitleggen waarom het life cycle beleggen in het belang is van gepensioneerden? Zoals de leden van de 50PLUS-fractie reeds in het Tweede Kamerdebat stelden zijn ouderen juist wel bereid om risico's te nemen, omdat bewezen is dat zij wel begrijpen dat rendementen beter kunnen zijn als je belegt.¹² Getuigt het niet van bevoogding, respectievelijk paternalisme wanneer de regering zegt: *"Als je jong bent, neem je dan meer risico en beleg je meer in aandelen, maar als je ouder bent beleg je dan meer in obligaties, omdat je minder risico wil lopen omdat je een stabielere uitkering wil hebben."*¹³ Erkent de regering dat dit wel stabiel is, maar wel laag, respectievelijk lager? Is de regering bereid dit principe te heroverwegen, mede op verzoek van de ouderenorganisaties?

19. De regering schrijft in de brief dat de SER de voorkeur uitspreekt voor het omzetten van bestaande aanspraken in het nieuwe contract en dat het kabinet daarom bereid is het zogenoemd collectief invaren te faciliteren.¹⁴ Wat betekent de opmerking van de regering in het genoemde Tweede Kamerdebat dat zij al bezig is met het waarderingkader, dat wordt uitgewerkt door de stuurgroep, waarbij de kern evenwichtigheid is voor alle deelnemers? Welk kader ontvangt de stuurgroep? De regering merkt ter zake op: *De vraag of de pensioenaanspraken van deelnemers en dus ook de pensioenuitkeringen van gepensioneerden worden omgezet naar het nieuwe contract, is uiteindelijk aan de sociale partners in de bedrijfstakken en in de ondernemingen. Als bijvoorbeeld blijkt dat de deelnemers en gepensioneerden van 75 jaar zullen profiteren van een overstap naar een van de twee contracten, dan kunnen de sociale partners daartoe besluiten, binnen de randvoorwaarden van het waarderingkader.*¹⁵ Welke beleidsruimte hebben de sociale partners in de praktijk of is het een knellend geheel? Welke rente zal in het waarderingkader worden gehanteerd bij de waardering van de bestaande aanspraken, alvorens die kunnen worden omgezet, respectievelijk ingevaren? Kan de regering dit nader preciseren? Wordt in een dergelijk geval de dan geldende RTS gehanteerd of wordt een andere discontovoet gekozen dan de dan geldende RTS? En zo ja, welke andere discontovoet betreft dit? Wordt er in dat geval bij het zogenoemde invaren dan niet gemeten met twee maten? Kan de regering uitvoerig ingaan op deze zeer belangrijke waarderingproblematiek, juist ook voor de groep gepensioneerden?

20. Er komt volgens de regering in het debat van juni in de Tweede Kamer geen pensioenakkoord als er geen verantwoorde en evenwichtige overstap komt bij de compensatie van de claim van 60 miljard. Kan de regering aangeven of dan eventueel het afschaffen van de doorsneepremie wordt heroverwogen? Is een zogenoemd premievrij pensioen een alternatief?

¹¹ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.33.

¹² Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p. 34.

¹³ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p. 33.

¹⁴ Kamerstukken I 2018/2019, 32043, P, p.12.

¹⁵ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.33.

datum 25 september 2019

ons kenmerk 164499.09u

blad 6

21. De regering stelt in dat debat: *"Punt één. Als je de rekenrente aanpast, verandert de omvang van je vermogen niet. Het enige wat je aanpast, is de verdeling van dat vermogen over de deelnemers in de tijd. Ja? Dat is één. Twee is: dat betekent eigenlijk dat je een hogere dekkingsgraad hebt en sneller gaat indexeren en uitkeren, maar dat je dan het risico loopt dat je achterblijft met een tekort"*.¹⁶ Kan de regering nog eens uitleggen hoe zij tot deze conclusie komt? Welk tekort wordt hier bedoeld? Bij een RTS van 0,7% is een rendement van 1% al voldoende om niet te korten en een rendement van 3% voldoende om te kunnen indexeren. Bij een rendement van 5% zou zelfs een premievrij pensioen mogelijk zijn. Kan de regering deze percentages bevestigen en zo nee, wat zijn die percentages dan wel?
22. De regering heeft in zijn brief en in het debat gezegd dat hij bereid is om vooruitlopend op het nieuwe stelsel de fondsen extra tijd te geven om aan de financiële eisen te voldoen en voorlopig niet te korten bij een dekkingsgraad boven 100%. Fondsen mogen sturen op 100% in plaats van 104,3% en geen kortingen bij dekkingsgraad tussen 100 en 104%.¹⁷¹⁸ De regering maakt daarbij gebruik van de bevoegdheid van de minister om op grond van artikel 142 van de Pensioenwet op basis van "een uitzonderlijke economische situatie" een vrijstelling te verlenen. Wanneer kan er volgens de regering in het algemeen sprake zijn van een dergelijke situatie? En waarom past zij dat nog te nemen besluit slechts voorlopig toe? Wat verstaat de regering onder "voorlopig"? Trekt zij dat bijvoorbeeld weer in als de stuurgroep er niet uitkomt? En kan de regering overwegen de vrijstelling ook definitief te maken tot het jaar van een nieuw stelsel, om grote onzekerheid over geldingsduur van de maatregel te vermijden? Welke wijzigingen in wet- en regelgeving zijn noodzakelijk voor deze maatregel? De regering acht het niet verstandig om kortingen ook te voorkomen als de dekkingsgraad beneden de 100% ligt.¹⁹ Kan de regering dat nog eens uitleggen? Erkent de regering dat nu de rekenrente onvoorzien in een duikvlucht is geraakt sinds de invoering van het gewijzigde financieel toetsingskader (nFTK) in 2015, toch ook gesproken kan worden van een uitzonderlijke economische situatie als bedoeld in artikel 142 van de Pensioenwet? Is ook de forse daling van de rente sedert het sluiten van het akkoord een uitzonderlijke economische situatie?
23. De leden van de 50PLUS-fractie vatten een betoog van de regering in het debat als volgt samen: De SER en de pensioensector hebben afgesproken dat de rekenrente, de risicovrije marktrente, blijft gelden, inclusief de Ultimate Forward Rate (UFR). De gemaakte afspraken in het akkoord zijn doelen over bijvoorbeeld indexatie en compensatie. Dat gaat over de stabiliteit van het stelsel, waarbij we te maken hebben met de volatiliteit van de rekenrente. Dat moeten we eventueel anders opvangen. Kan de regering uitleggen wat zij precies met deze uitspraak²⁰ bedoelt? Is er ruimte voor anders gaan rekenen, respectievelijk voor andere rekenregels, zoals in het Tweede Kamerdebat werd gevraagd?²¹ Ziet de regering ook

¹⁶ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.35.

¹⁷ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.35-36.

¹⁸ De regering bevestigde dat zij hiermede de afgewezen motie-Van Rooijen (Kamerstukken II 2018/2019, 32043, nr. 449) uitvoert.

¹⁹ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.35.

²⁰ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.38.

²¹ Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.41.

datum 25 september 2019

ons kenmerk 164499.09u

blad 7

mogelijkheden voor de stuurgroep om een nieuw advies te vragen over de rekenrente, zoals in datzelfde debat werd gevraagd? De regering gaf geen antwoord op de vraag van de SP Tweede Kamerfractie of de stuurgroep kan afwijken van de RTS, inclusief de UFR.²² Kan zij die vraag alsnog beantwoorden?

24. Kan de regering bevestigen dat de hersteltermijn van vijf jaar blijft gelden onder het huidige stelsel, ook na het voorgenomen besluit om - vooruitlopend op een nieuw stelsel - voorlopig niet te korten als de dekkingsgraad boven de 100% ligt. Is het verlengen van deze hersteltermijn naar zeven jaar - in afwachting van het nieuwe stelsel - een oplossing om kortingen te voorkomen als de dekkingsgraad onder de 100% ligt?²³ Kan het CPB advies uitbrengen over de generatie-effecten van een dergelijke verlenging?

25. Is de regering bereid de gevraagde gegevens van de vier genoemde fondsen op te vragen bij de DNB of anders, zo nodig, bij de individuele fondsen zelf?

De leden van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid zien uw beantwoording met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag binnen vier weken na dagtekening van deze brief.

Hoogachtend,

Prof. dr. E.M. Sent

Voorzitter van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid

²² Handelingen II 2018/2019, nr. 95, item 10, p.42.

²³ Verwezen wordt naar het destijds ingediende Initiatiefvoorstel-Smeulders en Van Rooijen Voorkoming van pensioenkortingen op de korte termijn (35096).